

DOI: 10.58423/2786-6742/2024-5-451-464
УДК 336.143

Катерина СОЧКА

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку і аудиту,
Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II,
м. Берегове, Україна

ORCID ID: 0000-0002-6247-221X

Researcher ID: ABA-1576-2021

Scopus ID: 57210756948

Оксана ПЕРЧІ

викладач кафедри обліку і аудиту,
Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II,
м. Берегове, Україна

ORCID ID: 0000-0003-4514-721X

ФІНАНСОВА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ В УКРАЇНІ: ПОПЕРЕДНІ РЕЗУЛЬТАТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Анотація. У статті досліджено необхідність та передумови здійснення фінансової децентралізації в Україні, як процесу делегування повноважень з національного рівня на місцевий або регіональний рівень влади у царині формування та використання фінансових ресурсів місцевого самоврядування. Децентралізація здійснюється з метою посилення фінансової спроможності місцевої влади для покращення потенціалу розвитку громад у різних напрямках (економічному, соціальному, інноваційному, підприємницькому тощо), підвищення якості надання послуг мешканцям, формування привабливого підприємницького середовища та залучення інвестицій у громади, можливості всебічної реалізації соціального та економічного потенціалу громади. Метою даного дослідження є аналіз окремих результатів фінансової децентралізації, практики формування місцевих бюджетів та вироблення пропозицій щодо посилення фінансової спроможності органів місцевого самоврядування в умовах військових дій. У статті вивчено проблемні аспекти практичної реалізації децентралізаційних процесів у зарубіжних країнах та Україні. Проаналізовано окремі етапи фінансової децентралізації в напрямку посилення дохідної бази місцевого самоврядування. Вивчено динаміку доходів зведеного бюджету України у розрізі показників державного та місцевих бюджетів, оцінено співвідношення цих показників з точки зору результатів процесів децентралізації. Досліджено динаміку складу та структури доходів місцевих бюджетів, стан їх виконання в умовах воєнних дій, ідентифіковано найбільш важливі джерела податкових доходів місцевих бюджетів та запропоновано окремі заходи щодо їх збільшення. Серед чинників, що знаходяться у компетенції місцевої влади, акцентовано увагу на необхідності максимального сприяння ділової активності бізнесу, формування системи його підтримки та залучення додаткових інвестицій для підсилення довгострокової фінансової спроможності громад.

Ключові слова: доходи місцевих бюджетів, міжбюджетні трансферти, органи місцевого самоврядування, підприємництво, фінансова децентралізація

JEL Classification: E64, H70, H72, H77

Absztrakt. A cikk megvizsgálja a pénzügyi decentralizáció végrehajtásának szükségességét és előfeltételeit Ukrajnában, mint a nemzeti szintről a helyi vagy regionális szintű hatóságokra történő hatáskör-átruházási folyamatot a helyi önkormányzatok pénzügyi forrásainak kialakítása és felhasználása terén. A decentralizációt azzal a céllal hajtják végre, hogy megerősítsék a helyi önkormányzatok pénzügyi kapacitását a közösségek fejlődési potenciáljának különböző (gazdasági, társadalmi, innovatív, vállalkozói stb.) irányban történő javítása, a lakosoknak nyújtott szolgáltatások minőségének, kedvező vállalkozás létrehozása, környezetvédelem és befektetések vonzása a közösségekben, valamint a társadalmi és gazdasági közösségi potenciál átfogó megvalósítása érdekében. Jelen tanulmány célja a pénzügyi decentralizáció konkrét eredményeinek elemzése, a helyi költségvetés kialakításának gyakorlata, valamint javaslatok kidolgozása a helyi önkormányzatok pénzügyi kapacitásának erősítésére a jelenlegi katonai műveletek keretében. A cikk a decentralizációs folyamatok gyakorlati megvalósításának problematikus aspektusait vizsgálja külföldön és Ukrajnában. Elemzésre kerülnek a pénzügyi decentralizáció egyes szakaszait a helyi önkormányzatok bevételi bázisának erősítése irányába. A cikk megvizsgálja Ukrajna összevont költségvetésének bevételeinek dinamikáját az állami és a helyi költségvetés mutatóiban, és értékeli ezen mutatók arányát a decentralizációs folyamat eredményeinek szempontjából. A tanulmány meghatározza a helyi költségvetések bevételeinek összetételének és szerkezetének dinamikáját, végrehajtásuk helyzetét a hadműveletek körülményei között, a helyi költségvetések adóbevételeinek legfontosabb forrásait, valamint javaslatokat tesz azok növelésére. Az önkormányzatoknak hatáskörükön belül figyelmet kell fordítaniuk a vállalkozási tevékenység maximális ösztönzésére, támogatási rendszerének kialakítására, valamint a közösségek hosszú távú pénzügyi kapacitásának erősítése érdekében további befektetések vonzására.

Kulcsszavak: helyi költségvetések bevételei, költségvetés közötti transzferek, önkormányzatok, vállalkozás, pénzügyi decentralizáció

Abstract. The scientific paper examines the need and prerequisites for implementing financial decentralization in Ukraine, as a process of delegation of powers from the national level to the local or regional level of authorities in the area of formation and use of local self-government financial resources. Decentralization is carried out with the aim of strengthening the financial capacity of local authorities to improve the communities development potential in various directions (economic, social, innovative, entrepreneurial, etc.), improve the quality of services to residents, create an favorable business environment and attract investments to communities, comprehensive implementation of social and economic community potential. The purpose of this study is to analyze specific results of financial decentralization, the practice of forming local budgets, and working out proposals for strengthening the financial capacity of local self-governments in the context of current military operations. The scientific paper examines problematic aspects of the practical implementation of decentralization processes in foreign countries and Ukraine. Certain stages of financial decentralization in the direction of strengthening the revenue base of local self-government are analyzed. The dynamics of revenues of the consolidated budget of Ukraine in terms of indicators of the state and local budgets were studied, the ratio of these indicators was evaluated from the point of view of the results of the decentralization process. The dynamics of the composition and structure of revenues of local budgets, the state of their implementation in the conditions of military operations, the most important sources of tax revenues of local budgets were identified, and some suggestions of their increase were proposed. Local authorities within the framework of their competence have to pay attention on the maximum promotion of business activity, the formation of a system of its support and the attraction of additional investments to strengthen the long-term financial capacity of communities.

Key words: revenues of local budgets, interbudgetary transfers, local self-governments, entrepreneurship, financial decentralization

Постановка проблеми. В умовах масштабних військових дій можливість місцевого самоврядування забезпечити своєчасне та ефективне задоволення важливих соціальних та економічних потреб громад набуває надзвичайної ваги та актуальності. Варто наголосити, що більшість органів місцевого самоврядування останні два роки крім безпосереднього виконання своїх власних функціональних повноважень, додатково несуть тягар щодо облаштування укриттів, відновлення пошкодженої інфраструктури, відбудови зруйнованого житла, підтримки внутрішньо переміщених осіб, частин територіальної оборони та різних військових формувань, що обумовлено актуальними потребами чинної ситуацією в країні.

Необхідність унормування взаємовідносин між національним та регіональним і місцевим рівнями влади в Україні, в т.ч. у фінансових питаннях, назривала протягом десятиріч через низку чинників, зокрема, високий рівень концентрації управлінських функцій та фінансових ресурсів на національному рівні, відносно невисоку якість державних послуг населенню, недостатнє урахування пріоритетів розвитку та потреб місцевих громад та регіонів при розподілі фінансових ресурсів, хронічної дефіцитності більшості місцевих бюджетів, суттєвих територіальних коливань у рівні задоволення суспільних послуг.

Практичні результати фінансової децентралізації в теперішніх умовах військового стану дають змогу оцінити потенціал громад у вирішенні актуальних проблем сьогодення та запропонувати додаткові заходи щодо посилення їх фінансової спроможності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Світовий досвід засвідчує, що функціонально наближення надання публічних послуг до їх безпосередніх споживачів забезпечує покращення якості їх надання та більш повне задоволення потреб громадян. Саме цю мету і повинна забезпечити децентралізація, яка може торкатися різних аспектів та здійснюватися у різних формах.

У міжнародній практиці виділяють різні підходи до визначення децентралізації, зокрема, автори [1, р. 5] наголошують, що децентралізація передбачає делегування політичної, адміністративної та фіскальної відповідальності від центральних до субнаціональних органів влади, а також у окремих випадках – громадянському суспільству та приватному сектору. Ідея децентралізації, як процесу передачі повноважень та відповідальності у виконанні урядових функцій від центральних до субнаціональних урядів (включно з місцевими органами влади, громадянським суспільством та приватним сектором) також декларується у програмних документах Світового банку [2].

Питання оцінки ефективності різних аспектів фінансової децентралізації в умовах військових дій досліджено у працях М. Горбатюка, І. Цимбалюка, Ю. Радіонова, В. Вознюка, І. Лютого, О. Рожка, які ми проаналізуємо у подальшому.

Досвід багатьох країн Європи з успішною реалізацією процесів децентралізації дає підстави виділити окремі важливі чинники успіху, зокрема, у дослідженні [3, р. xi] наголошується, що децентралізація є тривалим процесом з високим ризиком, який вимагає стратегічного управління, високого рівня залученості та координації різних учасників, вимагає гнучкості та адаптації до конкретних умов громад, впровадження цієї реформи повинно враховувати динаміку інших змін або реформи в країні, важливим чинником є також фінансова спроможність громад.

У дослідженні додатково акцентовано на таких передумовах успішної децентралізації [4, р. 18], як наявність необхідних ресурсів (матеріальних, людських, фінансових, технологічних) у органів влади субнаціонального рівня для відповідності новим зобов'язанням, а також адекватний механізм координації зусиль різних учасників цього процесу.

Незважаючи на очевидні переваги децентралізації для підвищення ефективності державної влади, посилення місцевого самоврядування, в процесі її реалізації виникають проблемні питання, які є актуальними і для України.

На основі практичного досвіду експертами міжнародних організацій та фахівцями Світового Банку визначено такі потенційні ризики для децентралізації як корупція, слабка інформаційно-пояснювальна політика, відсутність у виборців можливості притягнути до відповідальності депутатів, непрозора процедура прийняття рішень, свідомі затримки реформ та тиск влади, нестача людських та технічних ресурсів, відсутність мандату громад на дії, посилення диспропорцій у розвитку між різними громадами, неякісне місцеве управління, тощо [4; 2, р. 17].

До подібних висновків у ідентифікації проблем процесу децентралізації у вітчизняних реаліях приходять автор [5, ст. 26, 28], головними з них є неефективна комунікація між владою та громадянами, що зумовило низький рівень інформованості населення про особливості реформи, її переваги для конкретних громад, неузгодженість повноважень між органами місцевого самоврядування та рівнями органів виконавчої влади, слабкий зв'язок із секторальними реформами, які проваджувалися у той період часу (освітня, медична, надання адміністративних послуг тощо), невисока якість кадрового складу новостворених ОТГ, яка унеможлиблювала ефективне використання фінансових ресурсів громад, освоєння коштів державних трансфертів, підготовку якісних проектів для залучення інвестицій або грантових коштів міжнародних організацій для покращення інфраструктури громад, наявність етнічних, культурних, релігійних особливостей у окремих громадах, позиція керівників місцевих та регіональних рівнів та бізнесу, тощо

Важливим аспектом зазначених процесів делегування повноважень є фінансова децентралізація, яка у контексті даного дослідження розглядається як процес делегування повноважень у питаннях формування та використання фінансових ресурсів місцевих органів влади. З урахуванням результатів досліджень вітчизняних науковців щодо підходів до визначення фінансової децентралізації та складу фінансових ресурсів місцевих органів влади [6, с. 115;

7, с. 210;] до них відносимо місцеві бюджети, місцеві позабюджетні фонди, фінансові ресурси комунальних підприємств, залучені ресурси (національних, іноземних та міжнародних програм допомоги та підтримки).

Фінансова децентралізація має на меті посилення фінансової спроможності органів місцевого самоврядування для ефективного розвитку громад, пошуку позабюджетних джерел безповоротного фінансування потреб громад, залучення інвесторів та активізації підприємницької активності, максимального задоволення потреб населення, покращення соціальної та бізнесової інфраструктури.

Практика функціонування місцевого самоврядування останні роки дає можливість виявити подібні проблеми фінансової децентралізації [8, ст. 722], зокрема, недостатній рівень підготовки персоналу для виконання функцій у новостворених громадах, дублювання певних функцій місцевих рад та адміністрацій, не повна урегульованість прав щодо розпорядження земельними ресурсами в межах власних територій, проблематика формування спроможних ОТГ навколо міст обласного значення.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є аналіз окремих результатів фінансової децентралізації, чинної практики формування фінансових ресурсів місцевих бюджетів в Україні та вироблення пропозицій щодо посилення фінансової спроможності органів місцевого самоврядування в умовах військових дій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зважаючи на досить тривалий процес фінансової децентралізації в Україні та її комплексний характер, зазначимо окремі її етапи, важливі з точки зору формування фінансових ресурсів місцевих бюджетів. Одним з основних завдань децентралізації є посилення фінансової спроможності органів місцевого самоврядування, забезпечення їх довгостроковими надійними джерелами доходів та реформування системи взаємовідносин між державним та місцевими бюджетами в Україні. Саме з цією метою у кінці 2014 року були внесені зміни до Бюджетного та Податкового кодексів України, інших нормативно-правових актів.

Реформування бюджетних відносин [9] передбачало упорядкування переліку доходів та видатків державного та місцевих бюджетів [10, ст. 29, 43, 64, 66, 67, 69, 77 – 90], визначення принципово нового порядку горизонтального вирівнювання податкоспроможності місцевих бюджетів з урахуванням показників надходжень податку на доходи фізичних осіб (обласні, районні бюджети, бюджети міст обласного значення й ОТГ) та податку на прибуток підприємств (для обласних бюджетів), кількості населення та індексу податкоспроможності відповідного місцевого бюджету, запровадження особливих видів субвенцій (освітня, медична).

З 2015 року з метою посилення дохідної бази місцевих бюджетів до них почали зараховувати частину акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлю підакцизних товарів та з виробленого в Україні та ввезеного на митну територію України пального.

Зміни щодо уточнення переліку загальнодержавних та місцевих податків та зборів, що безпосередньо впливає на фінансову спроможність місцевих бюджетів були внесені до Податкового кодексу України [11].

Ще одним важливим результатом реформування міжбюджетних відносин в Україні стало упорядкування переліку та закріплення видів видатків за певними рівнями бюджетної системи [10, ст. 86, 87, 89 – 91]. В результаті з 2015 року з державного бюджету на рівень місцевих бюджетів поступово передано фінансування видатків по окремим групам закладів сфери освіти (ПТУ), охорони здоров'я, іншим закладам соціальної сфери.

Одночасно з реформуванням бюджетної та податкової сфери в Україні з 2015 року розпочався процес поступового об'єднання територіальних громад, що відобразилося у зміні кількісних показників бюджетної системи (таблиця 1).

Таблиця 1.

Кількість місцевих бюджетів України з прямими міжбюджетними відносинами з державним бюджетом України, початок року, 2014 –2024 р.р., одиниці

Види місцевих бюджетів	Рік			
	2014	2020	2022	2024
Обласні бюджети	24	24	24	24
Районні бюджети	488	448	119	119
Бюджети міст обласного підпорядкування, об'єднаних територіальних громад	179	980	1438	1438
Бюджет м. Київ	1	1	1	1
Бюджет АР Крим	1	-	-	-
Бюджет м. Севастополь	1	-	-	-
Разом місцевих бюджетів, що мають прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом України	694	1453	1582	1582

* Сформовано автором за джерелами [12,13, 14, 15, додатки 5, 6]

Варто наголосити, що на початок 2014 року бюджетна система України нараховувала близько 12 тисяч бюджетів і тільки 694 (або близько 6%) мали прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом – це обласні бюджети та бюджети міст обласного підпорядкування, бюджет АР Крим та бюджети міст Києва і Севастополя.

Поступове запровадження законодавчих та регуляторних змін щодо формування самодостатніх громад та укрупнення районів суттєво змінило кількісний склад бюджетної системи України та їх міжбюджетні взаємозв'язки. Варто пам'ятати, що з реальних міжбюджетних взаємовідносин у період 2014 – 2020 років також були виключені бюджети, що формувалися на тимчасово окупованих територіях АР Крим, Донецької та Луганської областей. Оскільки бюджетна реформа в Україні проводилася паралельно з адміністративною, з 2021 року спостерігається зменшення кількості районів, і відповідно, районних бюджетів на 75% (з 488 до 119 одиниць) із одночасним збільшенням кількості бюджетів місцевого самоврядування у 8 разів.

Одним з індикаторів підвищення фінансової спроможності органів місцевого самоврядування в рамках бюджетної системи є зростання частки місцевих бюджетів у зведеному бюджеті країни. Динаміка обсягу доходів зведеного бюджету України у розрізі державного та місцевих бюджетів наведена на рис. 1.

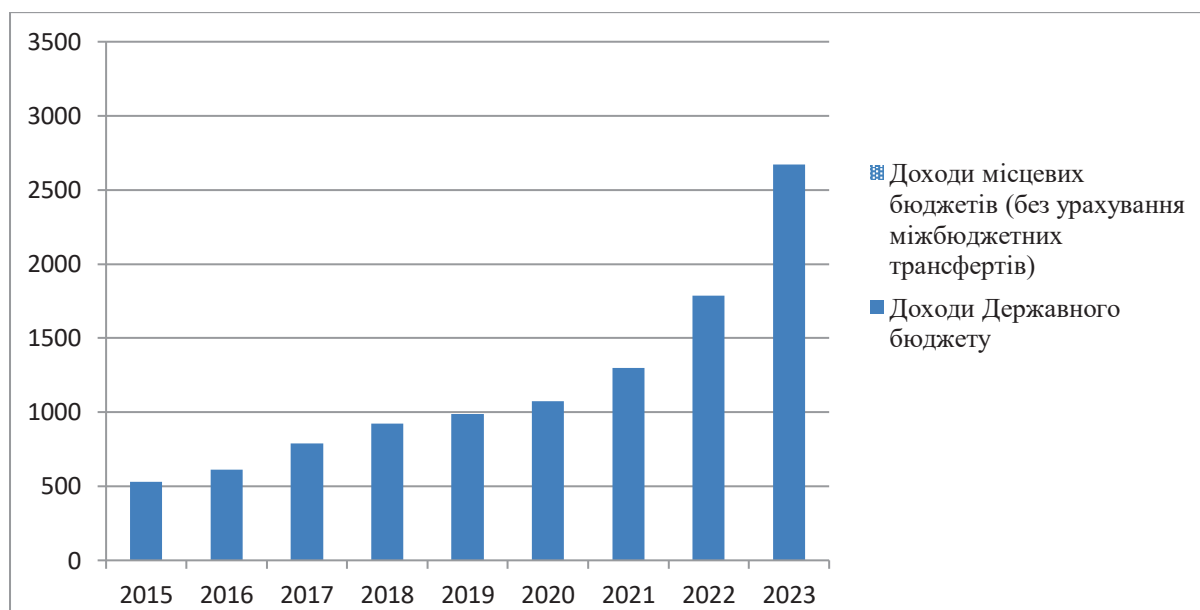

Рис. 1. Динаміка доходів зведеного бюджету України у розрізі державного та місцевих бюджетів, млрд. грн., 2015 – 2023 р.р.

**Сформовано автором за джерелами [16, 17, 18]*

Варто наголосити, що у період 2015 – 2021 роки, до початку активних військових дій, питома вага доходів місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету України зростає з 15,5% до 22%, що свідчить про поступове зародження реальної фінансової незалежності органів місцевого самоврядування, зростання їх фінансової спроможності та посилення потенціалу до ефективного виконання своїх функцій щодо розвитку громад, задоволення потреб населення та підтримки бізнесу. Цей же період (2015 – 2021 р.р.) характеризується випереджаючим зростанням доходів саме місцевих бюджетів у 3,0 рази порівняно з збільшенням доходів державного бюджету у 2,4 рази. Тому можна обґрунтовано стверджувати, що запроваджені реформи у адміністративно-територіальній, бюджетній, податкових сферах, спрямовані на посилення місцевого самоврядування, у середньостроковій перспективі поступово підвищили б ресурсну спроможність громад.

Однак, з початком повномасштабного вторгнення у 2022 році, у зв'язку з необхідністю централізувати фінансові ресурси на національному рівні для кращої організації та фінансування потреб оборони та захисту країни, скороченням податкових доходів через спад виробництва у багатьох сферах економічної діяльності, масової вимушеної міграції населення, частка доходів місцевих бюджетів у зведеному скоротилася до 19% (2022 р.) та 15% (2023 р.).

Важливо досліджувати стан виконання затверджених бюджетних показників для розуміння відповідності планових індикаторів фактичній ситуації, що є особливо актуальним у теперішньому періоді. За даними Державного веб-порталу бюджету для громадян [18] у 2022 році виконання місцевих бюджетів у цілому за доходами склало 93,7%, у 2023 році – 97,6%. Слід зазначити, що у період активних військових дій органи місцевої влади змогли забезпечити виконання податкових надходжень на 100,9% у 2022 році та 102,3% у 2023 році, неподаткових надходжень – відповідно на 95,5% та 103,3%, що засвідчує досить високу якість бюджетного планування, дотримання фінансової дисципліни та пошуку потенційних шляхів зростання дохідної бази у такі складні часи. Недовиконання дохідної частини місцевих бюджетів було зумовлено, головним чином, недоотриманням трансфертів від органів державного управління – виконання склало 78,3% у 2022 році та 86,8 у 2023 році. Зважаючи на вагоме значення саме податкових та неподаткових доходів у структурі місцевих бюджетів, практично повне виконання цільових показників зазначених надходжень дозволяє стверджувати, що органи місцевого самоврядування досить ефективно управляють місцевими фінансовими ресурсами.

Динаміка доходів місцевих бюджетів у розрізі груп бюджетної класифікації наведена на рисунку 2.

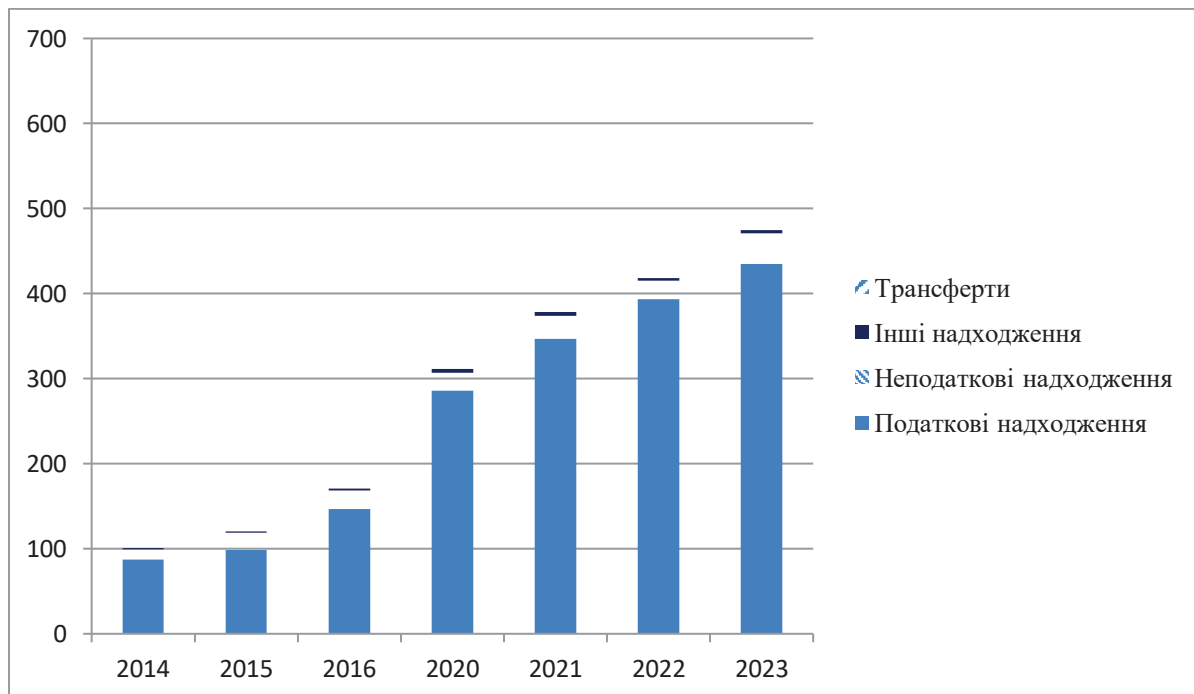

Рис. 2. Динаміка доходів місцевих бюджетів України, млрд. грн., 2014 – 2023

р.р.

*Сформовано автором за джерелами [16, 17, 18]

За період дослідження 2014 – 2023 років номінальний обсяг доходів місцевих бюджетів (з урахуванням міжбюджетних трансфертів) збільшився у 2,8 разів від 231,6 млрд. грн. до 652,7 млрд. грн. У 2022 році спостерігалось зменшення дохідної бази місцевих бюджетів до 555,1 млрд. грн. через початок військового вторгнення в Україну, спад ділової активності, масову міграцією населення, порушення ділових та виробничих зв'язків, зменшення рівня заробітної плати, надання владою пільг по сплаті єдиного податку, який є важливим джерелом доходів місцевих бюджетів. У 2023 році спостерігалось поступове відновлення економічної активності, підвищення мінімальної заробітної плати та середнього рівня оплати праці у багатьох секторах, що повернуло позитивну динаміку доходів місцевих бюджетів.

Для розуміння потенційних можливостей подальшого посилення дохідної бази місцевого самоврядування важливо розуміти структуру доходів бюджетів та дослідити найбільш важливі податкові надходження місцевих бюджетів (таблиця 2).

Таблиця 2.

Структура доходів місцевих бюджетів України, 2014 – 2023, %

Групи доходів бюджету	Роки						
	2014	2015	2016	2020	2021	2022	2023
Податкові надходження, в т.ч.	37,7	33,4	40,1	60,6	59,7	70,9	66,6
Податок на доходи фізичних осіб	27	18,7	21,6	37,7	36,5	49,0	44,4
Місцеві податки і збори, в т.ч.	3,5	9,2	11,5	16,1	15,5	15,2	15,3
- податок на майно	0	5	6,4	6,7	7,4	6,6	6,7
- єдиний податок	3,2	3,7	4,7	8,1	7,9	8,5	8,6
Неподаткові надходження	5,3	6,8	6	4,6	4,7	3,9	5,6
Інші доходи місцевих бюджетів	0,6	0,7	0,5	0,8	0,7	0,5	0,6
Трансферти від органів державного управління	56,4	59,1	53,4	34	34,9	24,6	27,2
Разом	100	100	100	100	100	100	100

*сформовано автором за джерелами [16, 17, 18]

Тривалий період аналізу дозволяє порівняти структуру доходів місцевих бюджетів до початку процесів фінансової децентралізації та оцінити її результати у середньостроковому вимірі. Зокрема, до початку фінансової децентралізації у 2014 році найбільш вагомим джерелом доходів місцевих бюджетів були трансферти від органів державного управління (дотації та субсидії), які формували більше половини їх дохідної бази (56,4%). Така ситуація з точки зору автономії місцевого самоврядування була негативним явищем і свідчила про сильну залежність від перерахувань фінансових ресурсів з національного рівня. Натомість, частка податкових та неподаткових надходжень, які є реальними ресурсами органів місцевого самоврядування у 2014 році складала тільки 43% доходів місцевих бюджетів. Результати процесу фінансової децентралізації кардинально змінили ситуацію і у 2023 році частка трансфертів від органів державного управління у структурі місцевих бюджетів скоротилася

до 27,2%, а частка податкових надходжень зросла до 66,6% доходів місцевих бюджетів. Важливими податковими надходженнями місцевих бюджетів є податок на доходи фізичних осіб та місцеві податки та збори.

Найбільш важливим податковим джерелом доходів місцевих бюджетів, частка якого суттєво зросла від 27% до 44,4% доходів місцевих бюджетів, є податок на доходи фізичних осіб (ПДФО). Слід наголосити, що до бюджетної реформи 2014 року, усі 100% надходжень від цього податку (за винятком частини доходів до м.м. Києва та Севастополя) розподілялися між рівними місцевих бюджетів (обласний, районний, бюджети місцевого самоврядування). З 2015 року відповідно положень Бюджетного кодексу сума ПДФО за визначеними пропорціями розмежується між Державним та місцевими бюджетами. З 2021 року в результаті адміністративно-територіальної реформи, проведеної у 2020 році, компетенція районних бюджетів суттєво зменшилася і сьогодні цей рівень влади виключений з розподілу ПДФО. Додатково з 2022 року, як виняток, для сталого проходження опалювального сезону та забезпечення ритмічності розрахунків за енергоносії та комунальні послуги змінилися частки зарахування ПДФО до державного та бюджетів територіальних громад на користь останніх [14, ст. 28]. У зв'язку з необхідністю додаткового фінансування потреб військового характеру (як виняток) з 01 жовтня 2023 р. по 31 грудня того року, в якому буде припинено чи скасовано воєнний стан сума ПДФО від оподаткування доходів, одержаних військовослужбовцями, поліцейськими та особами рядового і начальницького складу зараховується до державного бюджету у розмірі 100% [19, ст. 60].

Як зазначалося раніше [20, р. 60], сталому зростанню надходжень ПДФО у доходах місцевих бюджетів повинна сприяти подальша детінізація економіки та відновлення підприємницької активності, посилення контролю за офіційним працевлаштування найманих робітників, щорічне підвищення мінімальної та середньої заробітної плати, підвищення продуктивності праці, зростання у громаді виробництва, які виготовляють товари з високою доданою вартістю. Важливою групою доходів місцевих бюджетів є місцеві податки та збори, які належать до власних доходів місцевого самоврядування. Варто наголосити, що частка цих доходів у місцевих бюджетах у результаті проведеної реформи зросла з 3,5% до 15,3%, що відповідає практиці розвинутих західних країн. Серед місцевих податків та зборів суттєво зросла роль єдиного податку, що додатково підтверджує тезу про важливість формування привабливого підприємницького середовища, доброзичливого іміджу громади для додаткового залучення інвестицій, розширення пропозицій для підприємців. Саме відновлення економіки, створення нових підприємств та нових робочих місць з гідною оплатою праці, може забезпечити зростання податкових доходів місцевих бюджетів, поживати економічні процеси у громаді, що у свою чергу дасть можливість інвестувати кошти у покращення соціальної та виробничої інфраструктури, задоволення потреб мешканців громад та місцевого бізнесу. До потенційно негативних чинників зростання податкових надходжень бюджетів (особливо за рахунок непрямих податків) можна віднести девальвацію

національної грошової одиниці, що може бути привабливим інструментом для влади у забезпеченні досягнення номінальних показників бюджету.

Як наголошують вітчизняні науковці [21; 22] військові дії вносять свої корективи у фінансову практику місцевих органів влади, зокрема, у питаннях використання статті щодо захищених видатків, обмежено перерахування окремих видів міжбюджетних трансфертів, визначено черговість та пріоритетність проведення Державним казначейством різних груп видатків, відповідно до положень наказу МФУ [23] до бюджетної класифікації видатків місцевих бюджетів додатково внесені положення щодо фінансування підтримки та надання допомоги внутрішньо переміщеним або евакуйованим особам.

Погоджуємося з думкою авторів [24, ст. 53], що в умовах обмеженості фінансових ресурсів, постійним зростанням потреби у видатках соціального характеру, подальшим погіршенням рівня та якості життя у багатьох громадах через руйнування (обмеження у електропостачанні, водо- та теплопостачанні), погіршення умов функціонування реального бізнесу, актуальним є питання посилення фінансового контролю за формуванням і використанням бюджетних ресурсів, проведенням моніторингу цільового фінансування бюджетних видатків, активне залучення громадянського суспільства до контролю за цими процесами.

Окрім інструментів бюджетного регулювання, які є однаковими для усіх органів місцевого самоврядування, фінансова спроможність місцевої влади та самостійність місцевих бюджетів залежить від рівня розвитку регіональної економіки, структури промислового виробництва та сфери послуг, прибутковості окремих видів економічної діяльності, середнього рівня оплати праці, що безпосередньо впливає на обсяги сплачених до місцевих бюджетів податків та платежів, від рівня кооперації з іншими громадами та зарубіжними містами, активної співпраці у міжнародних проектах допомоги.

Важливо в межах компетенцій місцевих органів влади формувати привабливі умови та систему підтримки бізнесу, залучення додаткових інвестицій, які у середньостроковому періоді забезпечать мультиплікативний ефект розвитку громад.

Висновки і перспективи подальших досліджень. В результаті проведеного аналізу можна стверджувати, що реалізовані в Україні реформи у адміністративно-територіальній, бюджетній та податковій сферах, спрямовані на посилення місцевого самоврядування, у середньостроковій перспективі поступово б забезпечили підвищення ресурсної спроможності більшості громад. Це підтверджується випереджаючим зростанням доходів місцевих бюджетів та збільшенням їх частки у доходах зведеного бюджету України до початку повномасштабних військових дій 2022 року. Таким чином у період 2015 – 2021 років відбувалося поступове формування реальної фінансової незалежності більшості органів місцевого самоврядування, зростання їх фінансової спроможності та посилення потенціалу до ефективного виконання своїх функцій щодо розвитку громад, задоволення потреб населення та підтримки бізнесу. На жаль, сьогодні багато питань бюджетних відносин вирішуються у ручному

режимі. Актуальним для органів місцевого самоврядування залишаються питання пошуку резервів підвищення фінансової спроможності місцевих бюджетів для ефективної реалізації своїх функцій в умовах продовження військових дій. В межах своєї компетенції місцева влада може зосередитися на таких напрямках: посилення фінансової дисципліни при плануванні та використанні бюджетних коштів; інвентаризація комунальної власності, земельних ділянок та більш ефективного управління ними; підтримка (інформаційна, консультаційна, організаційна, фінансова) новостворених бізнесів; формування зрозумілих та привабливих умов ведення бізнесу для активізації підприємницької діяльності та залучення додаткових інвестицій з поза меж громади; участь у міжнародних програмах з метою залучення додаткових грантових ресурсів для вирішення актуальних для громади питань.

Список використаних джерел

1. Kjørven O. Local Governance and Decentralization: Programme Experiences and Views from the 2009. 81 p. Field. URL: https://www.shareweb.ch/site/DDLGN/Documents/UN_Local%20Governance%20and%20Decentralisation%2C%202009.pdf.
2. The World Bank Group (2013). Decentralization. URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/communitydrivendevelopment/brief/Decentralization>.
3. The UNDP role in decentralization and local governance: a joint UNDP–government of Germany evaluation. 2000. 95 p. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/640099>.
4. Dorothee Allain-Dupré. Decentralisation trends in OECD countries: a comparative perspective for Ukraine. URL: <https://www.oecd.org/regional/regional-policy/Decentralisation-trends-in-OECD-countries.pdf>.
5. Горбатюк М. Реформа децентралізації в Україні: проблеми здійснення в умовах суспільної кризи. *Політичні дослідження*. 2021. №1. С. 22-40.
6. Цимбалюк І. О. Сутнісна характеристика фінансової децентралізації та її вплив на формування доходів місцевих бюджетів. *Регіональна економіка*. 2019. №4. С. 113 – 119.
7. Лібанова Е.М., Сембер С.В., Пітюлич М.М., Сочка К.А. Мобілізація фінансового потенціалу розвитку соціальної сфери регіону. *Економічна ефективність vs соціальна справедливість: пріоритети розвитку України на етапі подолання кризи: колект. моногр.* Київ: НАНУ. 2019. 350 с.
8. Остапчук В.О. Перспективи фінансової децентралізації в Україні: нормативно-правовий аспект. *Економіка і суспільство*. 2018, № 15. С. 720 – 726.
9. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин: Закон України № 79-VIII 28 грудня 2014 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/79-19#Text>
10. Бюджетний кодекс України №2456-VI від 8 липня 2010 року, із змінами і доповненнями URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
11. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи: Закон України №71-VIII від 28 грудня 2014 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/71-19#Text>
12. Про Державний бюджет на 2014 рік: Закон України № 719-VII від 16 січня 2014 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/719-18#Text>.
13. Про Державний бюджет на 2020 рік: Закон України № 294-IX від 14 листопада 2019 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20#Text>.
14. Про Державний бюджет на 2022 рік: Закон України № 1928-IX від 2 грудня 2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text>.

15. Про Державний бюджет на 2024 рік: Закон України № 3460-IX від 9 листопада 2023 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text>
16. Міністерство фінансів України. Бюджет України. 2014. *Статистичний збірник*. 2015. 307 с. URL: <https://mof.gov.ua/storage/files/f7ac719b6477833a77bb7e740ab463c7.pdf>
17. Міністерство фінансів України. Бюджет України. 2017. *Статистичний збірник*. 2018. 307 с. URL: [https://mof.gov.ua/storage/files/Budget%20of%20Ukraine%202017%20\(publish\).pdf](https://mof.gov.ua/storage/files/Budget%20of%20Ukraine%202017%20(publish).pdf)
18. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/national-budget/incomes>
19. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо забезпечення підтримки обороноздатності держави та розвитку оборонно-промислового комплексу України: Закон України № 3428-IX від 8 листопада 2023 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3428-20#n38>
20. Sochka K. Local budgets in Ukraine: current trends and issues. Prague: Scientific Publishing Center “InterConf”, 2021. № 87. P. 56 – 65.
21. Радіонов Ю. Д. Формування і виконання державного та місцевих бюджетів в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2023. № 53.
22. Возняк Г. В., Коваль В. М. Видатки місцевих бюджетів через призму війни в Україні. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2022. 2 (154). с. 9 – 14.
23. Про внесення змін до Типової програмної класифікації видатків та кредитування місцевого бюджету: Наказ МФУ № 95 від 10.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0095201-22#Text>
24. Лютий І., Рожко О., Лютий С. Оптимізація видатків державного бюджету України в умовах війни. *Світ фінансів*. 2022. 4 (73). С. 45 – 55.

References

1. Kjørven O. (2009). Local Governance and Decentralization: Programme Experiences and Views from the Field. URL: https://www.shareweb.ch/site/DDLGN/Documents/UN_Local%20Governance%20and%20Decentralisation%2C%202009.pdf
2. The World Bank Group (2013). Decentralization. URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/communitydrivendevelopment/brief/Decentralization>
3. The UNDP role in decentralization and local governance: a joint UNDP–government of Germany evaluation (2000). URL: <https://digitallibrary.un.org/record/640099>
4. Dorothee Allain-Dupré. Decentralisation trends in OECD countries: a comparative perspective for Ukraine. URL: <https://www.oecd.org/regional/regional-policy/Decentralisation-trends-in-OECD-countries.pdf>
5. Horbatiuk M. (2021). Reforma detsentralizatsiyi v Ukrayini: problemy realizatsiyi v umovakh sotsial'noyi kryzy. *Politolohiya*. № 1. S. 22-40. [Decentralization reform in Ukraine: problems of implementation in the conditions of social crisis] [in Ukrainian].
6. Tsybalyuk I. O. (2019). Sutnisna kharakterystyka finansovoyi detsentralizatsiyi ta yiyi vplyv na formuvannya dokhodiv mistsevykh byudzhetiv. *Rehional'na ekonomika*. № 4. S. 113 – 119. [The essential characteristics of financial decentralization and its impact on the formation of local budget revenues] [in Ukrainian]
7. Libanova E. M., Sember S. V., Pityulych M. M., Sochka K. A. (2019). Mobilizatsiya finansovoho potentsialu dlya rozvytku sotsial'noyi sfery rehionu. *Ekonomichna efektyvnist' vs sotsial'na spravedlyvist': priorytety rozvytku Ukrayiny na etapi vykhodu z kryzy: zb. monohr*. Kyiv: NAN. 350 s. [Mobilization of the financial potential for the development of the social sphere of the region] [in Ukrainian]
8. Ostapchuk V.O. (2018). Perspektyvy finansovoyi detsentralizatsiyi v Ukrayini: normatyvno-pravovyy aspekt. *Ekonomika i suspil'stvo*. № 15. S. 720 – 726. [Prospects of financial decentralization in Ukraine: regulatory and legal aspect] [in Ukrainian]
9. Закон Украйны vid 28.12.2014 № 79-VIII “Pro vnesennya zmin do Byudzhetnoho kodeksu Ukrayiny shchodo reformuvannya mizhbyudzhetnykh vidnosyn” [On amendments to the Budget Code

- of Ukraine regarding the reform of inter-budgetary relations: Law of Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/79-19#Text> [in Ukrainian]
10. Byudzhetnyy kodeks Ukrayiny vid 08.07.2010 r. № 2456-VI zi zminamy ta dopovnennyamy [Budget Code of Ukraine] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> [in Ukrainian]
11. Zakon Ukrayiny vid 28.12.2014 r. № 71-VIII “Pro vnesennya zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrayiny ta deyakykh zakonodavchykh aktiv Ukrayiny shchodo podatkovoyi reformy” [On amendments to the Tax Code of Ukraine and some legislative acts of Ukraine regarding tax reform: Law of Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/71-19#Text> [in Ukrainian]
12. Zakon Ukrayiny vid 16.01.2014 r. No 719-VII “Pro Derzhavnyy byudzhet na 2014 rik” [On the State Budget for 2014: Law of Ukraine] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/719-18#Text>. [in Ukrainian]
13. Zakon Ukrayiny vid 14.11.2019 r. No 294-IX “Pro Derzhavnyy byudzhet na 2020 rik” [On the State Budget for 2020: Law of Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20#Text>. [in Ukrainian]
14. Zakon Ukrayiny vid 02.12.2021 r. No 1928-IX “Pro Derzhavnyy byudzhet na 2022 rik” [On the State Budget for 2022: Law of Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text>. [in Ukrainian]
15. Zakon Ukrayiny vid 09.11.2023 r. No 3460-IX “Pro Derzhavnyy byudzhet na 2024 rik” [On the State Budget for 2024: Law of Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text> [in Ukrainian]
16. Ministerstvo finansiv Ukrayiny (2015). Byudzhet Ukrayiny. 2014. Statystychnyy zbirnyk. [Ministry of Finance of Ukraine. The budget of Ukraine. 2014] URL: <https://mof.gov.ua/storage/files/f7ac719b6477833a77bb7e740ab463c7.pdf> [in Ukrainian]
17. Ministerstvo finansiv Ukrayiny (2018). Byudzhet Ukrayiny. 2017. Statystychnyy zbirnyk. [Ministry of Finance of Ukraine. The budget of Ukraine. 2017] URL: [https://mof.gov.ua/storage/files/Budget%20of%20Ukraine%202017%20\(publish\).pdf](https://mof.gov.ua/storage/files/Budget%20of%20Ukraine%202017%20(publish).pdf) [in Ukrainian]
18. Derzhavnyy byudzhetnyy veb-portal dlya hromadyan. [Open budget web portal for citizens] URL: <https://openbudget.gov.ua/national-budget/incomes> [in Ukrainian]
19. Zakon Ukrayiny vid 08.11.2023 № 3428-IX “Pro vnesennya zmin do Byudzhetnoho kodeksu Ukrayiny shchodo pidtrymky oboronozdatnosti derzhavy ta rozvytku oboronno-promyslovoho kompleksu Ukrayiny” [On amendments to the Budget Code of Ukraine regarding support for the defense capability of the state and the development of the defense-industrial complex of Ukraine: Law of Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3428-20#n38> [in Ukrainian]
20. Sochka K. Local budgets in Ukraine: current trends and issues. Prague: Scientific Publishing Center “InterConf”, 2021. № 87. P. 56 – 65.
21. Radionov YU. H. (2023). Formuvannya ta vykonannya derzhavnogo ta mistsevykh byudzhetiv v umovakh voyennoho stanu. *Ekonomika i suspil'stvo*. № 53 [Formation and implementation of state and local budgets under martial law] [in Ukrainian]
22. Voznyak H. V., Koval' V. M. (2022). Vydatky mistsevykh byudzhetiv kriz' pryzmu viyny v Ukrayini. *Sotsial'no-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrayiny*. 2 (154). c. 9 – 14. [Expenditures of local budgets through the lens of the war in Ukraine] [in Ukrainian]
23. Nakaz MFU vid 10.03.2022 № 95. “Pro vnesennya zmin do Typovoyi prohramnoyi klasyfikatsiyi vydatkiv ta kredytuvannya mistsevoho byudzhetu” [On making changes to the Standard program classification of expenditures and crediting of the local budget: Order of the MFU] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0095201-22#Text> [in Ukrainian]
24. Lyutyi I., Rozhko O., Lyutyi S. (2022). Optyimizatsiya vydatkiv derzhavnogo byudzhetu Ukrayiny v umovakh viyny. *Svit finansiv*. 4 (73). S. 45 - 55. [Optimization of expenditures of the state budget of Ukraine in the conditions of war] [in Ukrainian].
-